

tis bonum et perfectionem. Quod si aliquando apprehenditur ut disconveniens, illud vel falso apprehenditur, vel solum secundum quid, et per quamdam denominationem extrinsecam id Deo tribui potest ratione alicujus effectus disconvenientis homini, quem in ipso causat; hæc autem denominatio extrinseca nec proprie malum constituit, nec ad proprietates entis pertinere potest. Neque solum in Deo, sed etiam in multis entibus creatis reperiri potest integra bonitas sine ulla malitia. Quamquam enim extra Deum nullum sit ens creatum, quod non possit alicui malo subjacere, malo (inquam) vel morali, si sit creatum et intellectuale suppositum, vel naturali saltem, aut pœnali, tamen multis entibus creatis communicare potest, ut nullam proprie habeant malitiam, sed totam perfectionem sibi debitam, ut in beatis Angelis contingit, quibus hoc peculiare est, ut nulli malo subditi unquam fuerint, nec futuri unquam sint. Homines enim etiam beati, licet jam careant omni malo in perpetuum, aliquando tamen alicui malo subjacuerunt, si non culpæ, quod rarum est, saltem pœnæ, quod nullus evasit. In reliquis autem entibus sola cœlestia corpora videntur libera omni malo naturali, quatenus incorruptibilia sunt, et a peregrinis impressionibus omnino libera. Est autem considerandum, hæc omnia esse intelligenda de malo proprie sumpto, quatenus de formali dicit propriam privationem bonitatis debitæ; nam, si generalius loquamur de malo, ut dicat negationem solam alicujus bonitatis, et perfectionis simpliciter, sic quidem omne ens extra Deum potest dici aliquo modo malum, quo sensu posset illud intelligi: *Nemo bonus nisi solus Deus*. Verum tamen illa acceptio mali impropriissima est, ut ex supra dictis patet; nam propter solam negationem perfectionis non debitæ, dici potest ens aut imperfectum negative, aut minus perfectum, non tamen malum. Neque Deus solus dicitur bonus, quia omnia alia sint mala, sed quia solus ipse est bonus, per essentiam, aut per antonomasiam, vel analogiam. Adde præterea, eo modo quo ens creatum, malum in ea impropriate, seu potius imperfectum dicitur, non id habere ex ratione entis, sed quia ex nihilo est.

4. *Cœli naturali bono integre præditi.* — *Malum enti non nisi accidentario inest.* — Tertia ratio ex dictis sumi potest, quia proprietates entis debent per se et ab intrinseco consequi ipsum ens; malum autem non ita com-

paratur ad ens, sed omnino per accidens, et ab extrinseco illi convenit. Qua ratione superius probabamus, malum non esse sine aliqua causa, quia dicit defectum contra naturæ debitum, qui non contingit absque extrinseca causa. Provenit ergo malum illi enti cui inest, non ex se, sed ab extrinseco et ex accidenti; non ergo potest ad entis proprietates pertinere. Et quamvis interdum contingat ex intrinseca natura duorum entium consequi, ut unum sit alteri disconveniens, et consequenter malum ejus, quomodo in moralibus dicuntur esse aliqui actus intrinsece mali, tamen hoc ipsum est valde per accidens ad rationem entis, et peculiare quorundam entium habentium inter se repugnantiam, vel improprietatem aliquam. Ob has ergo causas non debuit malum inter rationes entis recenseri.

DISPUTATIO XII.

DE CAUSIS ENTIS IN COMMUNI.

Postquam dictum est de essentiali ratione, et proprietatibus entis, in quantum ens est, priusquam ad divisiones ejus descendamus, oportet de causis ejus exacte disputare. Nam, licet physicus de causis disputet, id tamen est nimis contracte et imperfecte, quatenus ratio causæ in physica materia, vel cum aliquo motu aut physica mutatione exercetur; ratio autem causæ universalior est et abstractior; nam secundum se abstrahit a materia, tam sensibili, quam intelligibili; et ideo propria ejus consideratio ad metaphysicum pertinet. Primo quidem quatenus ipsamet ratio causæ, seu causalitas (ut aiunt) aliquem gradum entis participat; de quo oportet declarare quid et quo modo sit. Secundo, quia ipsa causalitas est veluti proprietas quædam entis, ut sic; nullum est enim ens, quod aliquam rationem causæ non participet. Tertio, quia ad scientiam pertinet considerare causas sui objecti. Quamvis autem non omne ens comprehensum sub objecto hujus scientiæ, habeat veram ac propriam causam, nam Deus causam non habet, tamen omnia alia præter ipsum, causam habent; et in eis non solum determinatæ seu particulares rationes entis, sed etiam ipsa entis ratio per se ac proprie causatur, ita ut verum sit dicere, ens, in quantum ens specificative, etsi non reduplicative, habere causam. Eo vel maxime quod ejusdem doctrinæ est rationem causæ et effectus contemplari; nullum autem est ens quod non

sit vel effectus, vel causa. Accedit quod, licet Deus non habeat veram et realem causam, quædam tamen rationes ejus concipiuntur a nobis ac si essent causæ aliarum, ad quas melius declarandas utile etiam erit veras rationes causandi prænoscere. Ob has ergo rationes ad metaphysicum pertinet causarum consideratio. De quibus pauca prius in communi dicemus de ratione causæ et membris ejus; deinde fusius de singulis; postremo eas inter se, et cum effectibus variis modis conferemus.

SECTIO I.

Utrum causa et principium idem omnino sint.

1. *Causam esse est longe notissimum.* — Non inquirimus an causa sit, quia nihil est per se notius; ad investigandum autem quid sit, commode a ratione principii initium sumimus, quoniam omnis causa principium est, et per illud tanquam per genus, vel loco generis definiri potest et debet. Ratio igitur dubitandi in proposita quæstione ex variis dictis Aristotelis sumitur, nam interdum significat, causam et principium, idem omnino esse et reciproce dici. Nam in 4 Metaph., cap. 2, ait, *ita comparari inter se causam et principium, sicut ens et unum*; ens autem et unum convertuntur inter se, ut supra dictum est. Item 5 Metaph., cap. 1, ubi varios modos principii enumerat, in fine ita concludit: *Totidem autem modis et causæ dicuntur, omnes enim causæ principia sunt*. Rursus, cum 1 Physic. privationem inter principia rei naturalis numerasset, in 42 Metaph., cap. 2, eam causam vocat; sentit ergo causam et principium esse idem; et huic sententiæ favet modus loquendi aliquorum Patrum Græcorum, qui etiam in divinis personis Patrem vocant causam Filii, eo quod sit principium ejus; et similiter Patrem et Filium causam Spiritus Sancti, quod est indicium, apud Græcos idem esse causam quod principium¹. Quod significavit, illos Patres exponens, Concilium Florentinum, sess. ult. Ratio verò esse potest, quia principium relationem dicit ad principiatum, sicut causa ad effectum; principiatum autem idem esse videtur quod effectum.

¹ Ex modo loquendi Patrum Græcorum; Damasc., lib. 1 de Fid., cap. 8 et 9, ac 11; Athanas., in Actis Nicenæ synodi; Nazian., orat. 29, de dogmate, et constitutione Episcop., et orat. 35, quæ est 1 de Filio, et 3 de Theologia.

2. Aliquando vero significare videtur Aristoteles causam latius patere, quam principium; ait enim, libro 5 de Gener. animal., c. 7, de ratione principii esse *ut ipsum quidem causa sit multorum, sed ipsius nulla sit superior causa*; non est autem de ratione causæ ut non habeat superiorem causam; ergo, juxta Aristotelis sententiam, principium quid contractius est quam causa. Unde etiam 1 Physic., cap. 5, de ratione principiorum ait esse, *ut non sint ex sese, nec ex aliis, sed alia ex ipsis*; de ratione autem causæ non est ut non sit ex principiis et causis; latius ergo patet causa quam principium. Denique aliunde apparet manifestum, principium generalius quid esse quam causam; nam omnis causa principium est, ut ex Aristotele retulimus; non tamen omne principium potest dici causa; privatio enim, teste Aristotele, est principium generationis, non tamen causa, et aurora est principium diei, et non causa. Et apud Theologos sana et recepta doctrina est, in divinis personis unum esse principium alterius, non tamen causam, ut patet ex D. Thom., 1 part., quæst. 33, artic. 1, ad 1.

Varii principiorum modi, et illorum ordo.

3. *Principium complexum seu cognitionis, quid.* — Ad explicandam hanc quæstionem, incipiendum est a nomine et ratione principii; quoniam vero, ut Damasc. ait, Dial. contra Manich., in initio, principii vocabulum, æquivocum, id est, analogum est, melius erit varias ejus significationes enumerare, quas ibi recenset Damasc., et prius Aristoteles, 5 Metaph., c. 1. Ut vero aliqua certa methodo a nobis tradantur, primo distinguere possumus duplex principium, aliud rei, aliud cognitionis seu scientiæ; quod alio modo solet distingui in principia incomplexa et complexa; nam principium rei incomplexum est, cognitionis autem complexum. Quamquam enim principia cognoscendi frequenter desumantur ex principiis rei, proxime tamen non sunt principia scientiæ nisi prout ex eis fiunt principia complexa. Et hoc modo ait Aristoteles supra: *Suppositiones demonstrationum vocantur principia*; et 2 Elench., c. ult., in principiis cognoscendis ait præcipue insistendum esse, quia illis cognitio, facile est cognoscere ea quæ sequuntur. De his autem principiis complexis nihil amplius a nobis dicendum est, nam quæ ad hanc doctrinam necessaria sunt, disputatione 1 et 3 sufficienter sunt tradita; reliqua vero ad libros Posterior.

spectant. Denominatio autem principii, quæ his tribuitur, ad aliquod genus causalitatis pertinet, vel ad aliquam habitudinem ex his quæ statim numerabimus; nam, quia cognitio res quædam est, principium cognitionis secundum aliquam habitudinem dicitur, in qua convenit cum aliis principiis rerum.

4. Principium igitur rei dici potest aut solum ratione ordinis, et cujuscunque connexionis, aut ratione alicujus intrinsecæ habitudinis. Priori modo dixisse videtur Aristot. in Poetica, aliquantulum a principio: *Principium illud esse dicimus, quod non necessario post aliud est, et post ipsum aliquid esse, vel fieri natum est.* Hæc autem appellatio sub hac ratione multiplex est. Primo enim in omni actione aut negotio, illud, unde inchoatur, principium dicitur, quod aliquando est arbitrium, seu casuale, aliquando est debitum ipsi rei vel saltem magis consentaneum, ut convenienter fiat, vel spectata natura rei quæ fit, vel interdum considerata conditione operantis. Atque hoc modo in ordine traditæ scientiæ ait supra Aristoteles, id quod est notius nobis, appellari posse principium doctrinæ, quia inde convenienter inchoatur scientia. Secundo in successione seu ordine temporis aurora dicitur principium diei, quia inde incipit dies. Tertio in ordine loci, qui primus sedet, dicitur principium cæterorum, et locus etiam ille, ex quo fons oritur, dici solet principium ejus. Quarto addit Damascen., etiam solere dici propter ordinem dignitatis, ut: *Rex (ait) est principium eorum, quibus præest;* quamvis hoc possit ad causalitatem pertinere, ut Aristoteles significat. Denique quidquid alteri præsupponitur, potest dici principium ejus, ut fundamentum dicitur principium domus, et unitas principium numeri. Et in omni re, quæ extensionem habet vel latitudinem, prima pars aut primum extremum, quod aliis supponitur, dici potest principium totius vel reliquarum partium. Unde hæc acceptio vel denominatio principii latissima est, et variis modis potest multiplicari, ita ut non possit ad certam et scientificam rationem revocari, quia est fere æquivoca denominatio.

5. *Strictius acceptum principium quid significet.*—Alio igitur modo, et magis philosophico, dicitur principium ratione alicujus habitudinis per se inter ipsum, et id cujus est principium, ita ut ex illo aliquo modo per se oriatur. Quod duobus modis accidere potest. Primo, per positivum influxum et communicationem sui esse; qui modus respectu rerum

creatarum semper est cum dependentia et causalitate, ut explicabimus; quare hujusmodi principium, philosophice loquendo, semper induit rationem causæ. Solum in divinis personis invenitur principium cum vero influxu, et communicatione proprii esse sine causalitate; cur autem hoc ita sit, sectione sequente explicare tentabimus. Unde hoc genus principii, quatenus rationem causæ includit, in tot membra dividi potest, quot causa. Sunt enim quædam principia intrinsece constituentia rem; alia vero sunt extrinseca, quæ esse influunt in rem, et extra illam manent, ut finis et efficiens, de quibus postea dicendum est.

6. *Privatio qualiter dicatur principium rei naturalis.*—Secundo, potest aliquid ex alio per se oriri, ut ex principio, non per positivum influxum, sed solum propter necessariam et per se habitudinem ad aliud. Quo modo privatio inter principia rei naturalis numeratur ab Aristotele, quæ mediam quamdam rationem habere videtur inter duos modos principiorum declaratos. Nam ille prior latissimus est, et solum fundatur in quolibet ordine prioritatis, nec requirit habitudinem per se, sed in quolibet genere compositionis aut successionis inveniri potest; privatio autem perfectiori modo et magis intrinseco dicitur principium generationis naturalis. Alter vero modus principii per influxum perfectior est quam ut possit privationi convenire, quia privatio, cum non sit vera res, non potest habere proprium influxum in rem quæ fit, seu ejus generationem; et multo minus potest intrinsece componere rem genitam. Dicitur ergo principium propter intrinsecam habitudinem generationis ad ipsam; nam, quia generatio essentialiter est transitus de non esse ad esse, ideo per se supponit privationem, et ex illa tanquam ex necessario termino per se fit; hac ergo ratione dicitur privatio esse principium rei naturalis, non quidem constitutionis ejus in facto esse, sed generationis.

7. *Forma aliter generationis, aliter rei genitæ principium.*—Materia qualiter principium generationis.—Imo (ut hoc obiter dicam) etiam forma, ut est principium generationis, longe aliter est principium quam ut est principium rei genitæ et constitutionis ejus; ipsius enim rei est principium per influxum et causalitatem formalem, ut infra declarabimus; generationis autem non potest esse principium hoc modo, quia ipsa non potest esse causa propria ejus

generationis, per quam fit, ita ut in eam vere influat, nisi forte reducatur ad causam finalem; nam finis generationis est formæ introductio: vel etiam ad formalem extrinsecam, in quantum generatio speciem sumit a forma ad quam tendit; quæ causalitates physice sunt valde improprie respectu talis formæ, ut postea patebit. Et ideo hæc ratio principii, qua forma dicitur principium generationis, proprie pertinet ad hunc postremum modum; nam generatio per se et intrinsece intendit formam, ut formalem terminum ad quem tendit, quod satis est ut dicatur generationis principium. Secus vero est de materia, quia hæc etiam respectu generationis habet aliquem influxum et causalitatem, licet diversum ab ea quam habet circa constitutionem rei naturalis; in hanc enim rem naturalem influit materia intrinsece constituendo illam per seipsam; in generationem vero non ita, sed solum sustentando et recipiendo illam. Et hæc sint per occasionem dicta de his principiis, quia illis solet quasi per antonomasiam nomen principii rei naturalis accommodari. Denique ad hanc ultimam principii denominationem possunt reduci aliqua exempla posita in prima et generali denominatione, quatenus in eis reperiri potest ordo per se et ab intrinseco necessarius; sic enim punctus dici potest per se principium lineæ; et primus gradus, totius qualitatis; et fundamentum, domus; quamquam in his talis modus principii per se semper reducitur ad aliquod genus influxus seu causalitatis.

Esse prius, omni principio qualiter commune.

8. Ex hac principiorum enumeratione colligi potest primo, commune esse omni principio, ut sit aliquo modo prius principiato; hoc enim præ se fert ipsum principii nomen. Imo Aristoteles, cit. loco 5 Metaph., colligit, *commune omni principio esse ut sit primum,* quod aliquid majus est quam esse prius; nam hoc solum dicit antecessorem ad principiatum, illud vero dicit negationem prioris. Sed considerandum est, principium simpliciter in aliquo genere, vel sub aliqua ratione dici, quod ita est principium, ut non sit principiatum sub illa ratione; nam si sit principiatum ab alio in ea serie, non erit principium simpliciter in illo ordine, sed tantum secundum quid respectu alicujus; verbi gratia, punctus tunc est proprie principium lineæ,

quando ante illum nullus punctus, et consequenter nec pars lineæ antecessit; punctus autem continuans partes lineæ, tantum respective potest dici principium subsequentium partium, cum sit terminus præcedentium. Quod clarius in tempore considerare licet; absolute enim illud solum instans est principium temporis, ante quod instans nullum tempus præcessit, sed immediate subsequitur; instans autem intermedium non dicitur simpliciter principium temporis, sed tantum respective, vel sub aliqua determinata ratione, scilicet, principium diei vel anni. Et ad hanc verborum proprietatem videntur alludere Sancti¹, cum dicunt, Patrem æternum esse principium, fontem et originem totius deitatis. Non enim ita loquuntur quia Pater sit principium ipsius naturæ divinæ, quia juxta fidem Catholicam divina natura non habet principium, quia a nullo procedit, alias ab eo distingueretur; unde sicut damnatur hæc locutio, *Essentia generat, ita et hæc, Essentia generatur, vel procedit.* Vocant ergo Patrem principium divinitatis, quia in illo gradu seu ordine (ut ita dicam) divinarum personarum solus ipse ita est principium aliarum personarum in divinitate subsistentium, ut nullum principium habeat; et ideo dicitur principium divinitatis, id est omnis communicationis divinitatis. Filius autem, quia principium habet, non potest absolute vocari principium divinitatis; dicitur autem vere principium Spiritus Sancti, seu communicationis divinitatis per modum spirationis, quia sub ea ratione non habet principium. Sic igitur de ratione omnis principii est, ut sit prius eo cujus est principium; quod si absolute et simpliciter in aliquo ordine principium sit, erit etiam primum in illo ordine.

9. *Forma an prior generatione.*—Dices: forma est principium generationis rei naturalis, et tamen nullo modo est prior generatione, cum sit formalis terminus ejus. Item objiciet Theologus in divinis personis nullam propriam prioritatem inveniri, cum tamen in eis sit propriissima ratio principii. Ad priorem partem respondetur, formam esse

¹ Concil. Tolet. VI et XI, in princ.; Dionys., c. 4 de Cœlest. Hierarc., et 2 de Divin. nominib., cap. Damnamus, de Summa Trinit. et Fide cathol.; Nazianz., orat. 29; Athanas., orat. in illud dictum: Deus de Deo; Aug., 4 de Trinit., c. 20.

priorem generatione in ratione termini per se, ad quem ordinatur generatio, quæ revocatur ad prioritatem in ordine intentionis. Non deerit tamen qui dicat formam etiam esse priorem natura in executione et in genere causæ formalis; sed id non recte dicitur respectu generationis, quia, ut dixi, non est propria causa illius; satis ergo est prior habitudo generationis ad formam, ut hæc sit principium illius, quidquid sit de propria causalitate respectu illius. Dices: ergo actus vocari poterit principium potentiae, quia, licet sit posterior generatione vel tempore quam potentia, tamen est terminus, quem per se respicit potentia, et a quo speciem sumit; unde natura est prior ordine intentionis. Respondetur primo concedendo sequelam in eo genere principii specificantis; quod enim est inconveniens? Deinde multo major est ratio de forma respectu generationis, quia forma est ita extrinseca generationi, ut inseparabiliter, et intime ac essentialiter habeat illam conjunctam, ita ut non possit intelligi actualis generatio, quin ibi interveniat forma actu informans; actus vero est magis extrinsecus potentiae.

10. Altera pars objectionis ad Theologos magis pertinet. Inter quos diversitas quædam est fortasse potius in modo loquendi quam in re. D. Thomas itaque, in 1 part., quæst. 42, art. 3, in corpore, licet concedat inter divinas personas esse ordinem originis, negat tamen simpliciter unam esse priorem alia, quia in Trinitate (inquit) est ordo naturæ sine prioritate. Et in solutione ad 2 declarat, ibi nec prioritatem naturæ esse, nec intellectus, quia illæ personæ et relativæ sunt, et in unam naturam subsistunt; unde nec ex parte naturæ habere possunt prioritatem, cum illa eadem sit, nec ex parte relationum, cum correlativa sint simul natura et intellectus. Quapropter idem Doctor sanctus, dicta quæst. 33, art. 1, ad 3, ita respondet difficultati quam nunc tractamus, ut negare nostram assertionem videatur. Dicit enim, quamvis nomen principii sumptum sit a prioritate, non tamen significare prioritatem. Nam frequens est ut in nomine aliud sit quod significet, aliud vero illud a quo ad significandum imponitur. Nec sibi est contrarius D. Thomas, cum 1 part., quæst. 40, art. 4, inquit, personam producentem esse nostro modo intelligendi priorem persona producta. Nam ibi loquitur de modo intelligendi nostro imperfecto et confuso. In altero autem loco agit de intelligen-

tia perfecta, quæ rebus ipsis prout in se sunt, debetur. Et ita intelligunt Cajetanus et Thomistæ, et cum eis in re concordat Durandus, in 1, dist. 9, quæst. 2, et dist. 20, quæst. 2. Estque hæc sententia satis probabilis, modusque ille loquendi cautus est et securus; juxta quam opinionem assertio nostra limitari poterit, ut metaphysice intelligatur, non theologice, id est, de principio, quod lumen naturæ cognoscit, non quod sola fides revelat. Nihilominus Scotus, in 1, dist. 12, quæst. 2, et dist. 28, quæst. ultima, quem sequitur Gabriel, in 1, dist. 9, quæst. 3, concedit, sicut in divinis personis una est principium alterius, ita esse priorem, non duratione, perfectione aut natura sed origine tantum. Nam hæc prioritas imperfectionem non includit, et in ipsa ratione principii producentis necessario includitur. Utrumque patet, quia solum importat in persona producente, quod habeat esse absque tali origine, secundum quam alia persona ab illa procedit; ut Pater habet esse absque generatione, Filius vero non nisi per generationem; et uterque habet esse absque spiratione, Sanctus vero Spiritus non nisi per illam. Quod genus prioritatis inter correlativa non potest in creatis rebus inveniri, quia unum relativum, ut tale est, non procedit ab alio; in divinis autem reperitur processio unius correlativi ab alio, quatenus talia sunt. Et juxta hanc sententiam, assertio nostra universaliter verum habet; nam si in divinis personis vera invenitur, multo magis in creatis. Non est autem mirum, quod sicut ratio principii in illis personis singularis est, ita etiam modus prioritatis sit peculiaris, et longe alterius rationis ab omnibus, qui in creaturis inveniantur. Estque hic modus loquendi etiam probabilis, et in re (ut opinor) non contradicit D. Thomas, quia ipse nunquam expresse negavit hoc prioritatis genus in divinis personis, sed alia, quæ in creaturis inveniantur. Tacuit tamen, nunquamque usus est illa locutione, sed ordinem originis appellavit, non prioritatem. Et sane non sine causa, tum quia in rebus divinis modus loquendi Patrum imitandus est, apud quos illa locutio non reperitur; tum etiam quia prioritas originis non est absolutæ prioritatis, prout in divinis personis reperitur, quia prioritas simpliciter et sine addito asserta imperfectionem aliquam in re, quæ posterior dicitur, indicare videtur. Item, quia illud dicitur absolute prius, quod potest aut esse, aut saltem exacte intelligi sine alio; una vero perso-

na divina neutro modo ad aliam comparatur. Quod vero addunt aliqui, unam personam divinam esse priorem alia in ordine naturalis enumerationis, quomodo primam, secundam et tertiam personam numeramus, hoc (inquam) non est diversum a præcedenti, nam hic modus enumerandi non fundatur nisi in prioritate originis, unde in re ipsa non indicat aliud prioritatis genus; declarat autem optime ille numerandi modus hunc modum prioritatis originis, si congruis verbis et sano sensu declaretur, non esse omnino alienum a modo loquendi Ecclesiæ et Doctorum. Unde cum illo addito acceptari potest, sufficiensque est ut in universum verum sit, omne principium esse aliquo modo prius eo cuius est principium; quamvis hoc semper maneat singulare in Trinitate, quod cum ratio principii absolute et simpliciter conveniat uni personæ respectu alterius, ratio autem prioris solum cum addito, et limitatione tribuatur; nam illud absolute dictum nullam imperfectionem in altero extremo, hoc vero aliquam indicare videtur. Prioritas ergo originis dicto modo explicata, satis est ut vera ratio principii in divinis inveniantur; unde quod D. Thomas ait, nomen principii sumptum esse a prioritate, non vero significare illam, si per prioritatem intelligat absolutam et positivam prioritatem, quæ imperfectionem connotet in principiato, verum est; si tamen sit sermo de pura antecessione quasi negativa, sub ea ratione sub qua principium dicitur, sic non solum nomen principii sumptum est a prioritate, sed etiam illam significat et requirit cum proportionem debita, ut declaratum est, et constat ex definitione Aristotelis, et ex omnibus adductis.

Descriptio principii in communi consummatur.

11. *Inter principium et principiatum connewio requisita.* — Secundo inferitur ex dictis, ad rationem principii non satis esse ut sit prius alio, sed necessarium esse ut inter illa sit aliqua connexio, vel consecutio unius ab alio, quod principium denominatur. Hoc patet ex communi modo concipiendi hominum, et inductione facile declaratur. Nam homo heri natus non est principium ejus qui hodie nascitur, licet sit prior illo; et in divinis, si Spiritus Sanctus non procederet a Filio, Filius non posset dici principium ejus, etiamsi cogitari aliquo modo posset ratione prior, eo, scilicet, modo quo actus intellectus

dicitur prior actu voluntatis. Est ergo necessaria aliqua connexio vel consecutio; et ideo juxta varios modos talis consecutionis, varia etiam est denominatio principii; interdum enim oritur ex situ, interdum ex successione intrinseca, aliquando ex dimanatione, et sic de aliis superius enumeratis. Atque hoc totum significavit Aristoteles, dicto loco 5 Metaph., cum dixit, *principium esse primum, unde aliquid est*, etc.; nam illa dictio *unde*, prædictam connexionem vel consecutionem indicat. Est autem hoc cum proportionem intelligendum; nam esse potest principium in actu et in potentia, et utroque modo requirit habitudinem ad alterum, quod ad illud consequitur, vel actu vel potentia.

12. *Principii generalis quadam divisio.* — *Intrinsecum principium quod, quod vero extrinsecum.* — Atque ita concluditur descriptio principii in communi et confusissime sumpti, quam sub his terminis D. Thomas tradit, 1 p., q. 33, art. 4: *Principium est id, a quo aliquid procedit quocumque modo*; ubi verbum illud *procedit*, non est sumendum stricte pro vera origine, sed pro quacumque consecutione, vel connexionem, ut hactenus locuti sumus; et ad hoc significandum addidit fortasse D. Thomas illam particulam *quocumque modo*. Atque hoc sensu sumpta est illa definitio ex prædicto loco Aristotelis, dicentis principium esse *id unde aliquid est*. Consulto enim videtur abstinuisse a peculiari verbo significante originem, vel alium modum emanationis, ut per illam particulam *unde*, omnem modum conjunctionis seu consecutionis complecteretur. Addit vero ad majorem explicationem, principium esse, *id unde aliquid est, aut sit, aut cognoscitur*, ut simul cum descriptione generalem quamdam divisionem principiorum explicaret; ad illa enim tria membra modo commemorata possunt omnia principia revocari, præsertim ea quæ sunt per se; nam quæ sunt per accidens, vix possunt ad certam methodum revocari, nisi quatenus reducuntur ad ea quæ sunt per se. Sic igitur principia omnia aut sunt principia rei in fieri, aut principia rei in esse, et ad hæc duo membra reducuntur omnia principia rerum, quia non potest intelligi in rebus alius status nisi in fieri, vel in esse; et non semper principium effectus est principium constitutionis rei, ut patet in privatione. Sub principio autem ejus, quod fit, comprehenditur omne principium motus vel operationis, ut sic, vel cujuslibet rei successivæ; nam ista omnia

habent eum esse in fieri; sub principio vero ejus quod est, includuntur omnia principia rerum, quæ aliquo modo habent esse (ut aiunt) in facto esse. Quia vero etiam res successivæ, et actiones ipsæ aliquo modo sunt, ideo generalius sumendo verbum est, dici solet a Theologis, *principium esse id unde aliquid est*. Atque eodem modo posset sub his verbis comprehendi principium cognitionis, et revera comprehenditur, si cognitio consideretur, quatenus quædam res est, quæ fit vel est; merito tamen Aristoteles tertium membrum adjunxit de principiis cognitionis, ut significaret non semper principium cognitionis esse principium rei cognitæ, sed sæpe alia esse principia rei in esse cognito, a principiis ejusdem rei in esse aut fieri. Non addidit autem in speciali principium amandi, quia hoc nullum est nisi vel principium essendi, vel cognoscendi. Atque ex his satis constat tum descriptio, tum etiam divisio ab Aristotele tradita, divisio (inquam) dicta, quæ est trimembris. Post illam vero subjungit Aristoteles aliam bimembrem, dicens, *aliud esse principium intrinsecum, aliud extrinsecum*, quæ est subdivisio priorum membrorum, ut ipsemet satis clare indicat. Atque ad illam trimembrem divisionem revocat omnes acceptiones principii, quas supra numeraverat; et omnes alias, quæ excogitari possunt. Non enim sollicitus fuit in enumerandis omnibus significationibus ipsius vocis, quod prolixum esset et minime necessarium, sed eas quæ vel erant magis usitata, vel ex quibus aliæ facile poterant cognosci. Et ideo supervacaneum censeo scrupulose inquirere aliam sufficientiam illius enumerationis. Quod si quis copiosam de illa re disputationem requirat, legat Fonseca, lib. 5 Metaph., cap. 4, per quæstiones septem, præsertim in quarta.

Analogia principii declaratur.

13. Tertio ex dictis infertur, principium non dici mere æquivoce de omnibus membris quæ sub illo continentur, superiusque numerata sunt, quandoquidem non tantum nomen, sed etiam aliqua ratio nominis est illis communis. Dubitari vero solet an sit univoca vel analogica. Ad quod breviter dicendum est non posse esse univocam. Tria enim possunt in principio considerari: unum est res ipsa, quæ denominatur principium; aliud propria relatio secundum esse, quæ principii ad principiatum concipitur; tertium

est id quod intelligitur tanquam proxima ratio fundandi illam relationem, quæ est consecutio illa seu dimanatio principiati a principio. In nullo autem ex his conveniunt univoce ea omnia quæ principia dicuntur. Primum patet, quia principium denominatur non tantum ens increatum, sed etiam creatum, nec solum ens reale, sed etiam rationis; sed hæc non conveniunt univoce in aliqua ratione propria et intrinseca; ergo. Atque eadem ratio fieri potest de secundo; nam etiam relatio principii communis est ad creatam et incretam, quamvis hanc posteriorem philosophia non agnoscat. Item ad relationes reales et rationis. Et ex his idem concludi potest de tertio: primo quidem, quia tanta est varietas in illis rationibus seu connexionibus principiatorum cum principiis, ut vix inter se conveniant nisi in nomine et proportionalitate aliqua. Secundo, quia quando id, quod denominatur principium, est ens rationis tantum, ratio fundandi relationem principii non potest esse realis; in aliis vero rebus sæpe est vera dimanatio et processio realis. Rursus hæc interdum est creata, interdum increata; est ergo in his eadem ratio analogiæ. Tandem, quia principia, quæ solum ob successionem temporis aut ordinem situs, vel aliam similem accidentalem connexionem sic denominantur, longe distant a principiis per se, et maxime ab illis quæ per verum influxum et causalitatem talia sunt. Neque huic analogiæ obstat unitas descriptionis datæ; nam termini, quibus illa constat, adeo sunt transcendentales, ut analogiam in se involvant. Neque etiam obstat, quod fere semper absolute et sine addito principium dicatur de quocunque significato supra posito; nam hoc accidere potest, vel propter proportionalitatem claram et notam, vel quia ex subjecta materia constat in qua significatione sumatur vox, vel certe propter aliquam propriam et intrinsecam rationem principii, juxta ea quæ inferius dicemus de analogia entis.

14. *Idem respectu diversorum et attributionis et proportionalitatis analogum.* — *Ordo impositionis vocis, principium, ad sua significata.* — Quæret autem fortasse aliquis qualis sit hæc analogia, et de quibus significatis principium primario dicatur. De qua re multa dicunt interpretes, dicto lib. 5 Metaphysicæ, cap. 4. Ego tamen breviter censeo hanc analogiam non esse unam, sed multiplicem respectu diversorum significatorum: non enim

repugnat idem nomen primario significans rem aliquam, ad quasdam alias transferri per attributionem, ad alias vero per proportionalitatem. Ut sanum primario significans animal, per attributionem significat medicinam, per proportionalitatem vero pomum integrum et incorruptum. Sic igitur dicendum censeo de principii nomine respectu suorum significatorum. Est autem considerandum, aliud esse loqui de prima impositione hujus vocis, prout ab hominibus facta est, aliud de re significata per illam, ut in simili distinguit D. Thomas, 1 part., quæst. 13, art. 6. Priori modo existimo hanc vocem impositam esse ad significandum principium motus, vel temporis, nam quia priores philosophi non cognoscebant nisi res corporales, in eis primum distinxerant principium, medium et finem; hæc autem videntur primum cognita ex motu seu actione aliqua; et ideo verisimile est nomen principii, primum fuisse impositum ad significandum principium motus vel actionis, vel partem illam magnitudinis, a qua incipit motus. Et fortasse hoc significavit Aristoteles primo loco hanc acceptionem enumerans. Hinc vero derivata est hæc vox per proportionalitatem vel proportionalitatem ad alia significata.

15. *Quid primario, secundario quid significet principium.* — At vero quantum ad rem significatam principaliter significat hæc vox principia per se, quam per accidens; et ea præsertim quæ sunt principia per verum et realem influxum, quia in his est multo verior et proprior dimanatio unius ab alio et origo, quam nomen principii præ se fert. Hæc autem ratio principii cum causalitate conjuncta est respectu creaturarum, et convenit tum Deo, tum etiam creaturis. Et hac ratione potest de Deo et creaturis dici secundum analogiam attributionis; verbi gratia, esse principium efficiens analogice dicitur de Deo et creaturis, non secundum proportionalitatem tantum, sed propter veram et realem convenientiam, analogam tamen et includentem attributionem, ut inferius generaliter explicabimus in analogia entis ad Deum et creaturas. Et idem dici potest de principio finali vel exemplari. Quomodo vero ratio principii, communis sit principio efficienti, finali et exemplari, pertinet ad divisionem de causa in hæc et alia membra, de qua infra dicemus. In solo autem Deo ad intra (quod philosophia non agnovit) reperitur vera ratio principii positivi ac per se cum vero influxu seu pro-

ductione absque causalitate, quæ est altior et mirabilior ratio principii.

16. *De Deo, ut Dei, et creaturarum principium est, qualiter dicatur principium.* — Unde merito solet a Theologis inquire an principium in communi, etiam dictum de ipso Deo, ut est principium creaturarum, vel ut una persona divina est principium alterius, sit univocum vel analogum. Quidam putant esse analogum, et per prius dici de Deo secundum emanationes ad extra quam ad intra, quia creatura procedit a Deo, non tantum secundum personam, sed etiam secundum naturam et essentiam; et ideo major ratio principii videtur esse in Deo respectu creaturarum, quam sit in Patre æterno respectu Filii, cujus personam producit, non naturam. Et confirmatur, quia ratio principii respectu creaturarum est absoluta et essentialis, alia vero relativa et notionalis; ea vero quæ sunt essentialia, ex propriis conceptibus videntur potiora, et priora notionalibus. Confirmatur secundo, quia potentia simpliciter in Deo prius dicitur de potentia producendi ad extra, quam ad intra; unde Deus simpliciter est omnipotens per potentiam operandi ad extra, non vero ad intra, alias Spiritus Sanctus non esset omnipotens, eo quod ad intra producere non possit. At vero eadem est ratio de principio quæ de potentia, cum principium sit ratione potentiæ. Atque ita sentit Durandus, in 1, dist. 29, quæst. 4.

17. Aliis vero placet esse analogum per prius dictum de principio ad intra quam ad extra, tum quia relatio principii ad creaturas est rationis, inter personas vero divinas est realis; tum etiam quia principium est unde aliquid est; sed creatura analogice est respectu divinæ personæ procedentis, quia hæc procedit in esse increato, illa in creato; ergo illa processio est longe nobilior, etiam secundum analogiam; ergo etiam ratio principii, quæ illi respondet, per prius dicitur secundum emanationem ad intra quam ad extra. Atque hujus sententiæ videtur esse D. Thomas, 1 p., q. 33, art. 1, ad 4, et art. 3. Sed illis locis non agit de nomine principii, sed de nomine *patris*, de quo est longe diversa ratio. Sed sub nomine principii id expresse affirmat in 1, d. 29, q. 1, art. 2, ubi Capreol., Alber., Richar. et alii idem sentiunt.

18. Tertia vero sententia esse potest, hoc nomen *principium* esse univocum ad illas duas rationes; non enim repugnat idem nomen, quod est analogum respectu plurium,